

И.М. Костяков «Чібек хур»

Романнаң ікінчі үзік

Паскир ибзер иртөк айланған...

Иртен, ноо-да нимее хахап парып, Паскир харахтарын азыбысхан... Чахсы ситкіп исчетсе, радио чоохтанча: «Пүүн иртен, 4 часта, немецтернің самолёттары Киев, Житомир, Минск городтарға бомба тастааннар. Фашисттер Германиязы пістің Чир-суубысха чаанаң кірібісті... Пістің кирек — оң кирек, піс чиңербіс!»

— Чаа! — теен Паскир, орғаннаң тура сегіріп. — Іче-ең, а ічең!

Ічезінің үні истілбеенде, сапогтарын хоңалтағох кире тееп, тасхар сығара ойлаан.

— Іче-ең, — тапсаан пазох, сенекке сыға хонып.

— Нимедір, палам? — ічезі чайғы иб ізігі өтіре тапсаан.

— Ічең, чаа, — Паскирнің үні сала ла истілген.

Ічезі ибдең сых килзе, Паскир, ноо-да нимее тарын парып, ылғап одырча.

— Хайди полдың, палам?

— Чаа. Минск. Галя. Добрынко, он ікі километр, — чоохтанған ол харах чазы өтіре.

Ічезі, пас киліп, оолғының хыринда турыбысхан. Анаң индіре алдыра көрзе, прай ла кізілер чүгүрісклеп чөрчелер.

Аны көре, ол, хахап парып, тапсаан:

— Ниме пол парды, палам?

— Чаа, чаа, ічең, чаа улыбыстыр! — чоохтаан Паскир, сала чүреен пазынып.

Пу чобағлығ хабар ана іди полған на ибге табырах кірчеткен. Аны исте, ылғабас таа кізі ылғаан полар. Хайди за, чаа амыр чуртасты сайбапчатхан. Чон анда ыырчы, границаны иртіп, пістің чирге кірібіскенін искен. Немец фашисттер пістің чирге чалбах фронтнаң кірчелер, чаа улуғ паза аар поларын ідөк полған на кізі пілген. Хайдағ сидік, аар, үрелістіг чаа пасталча.

Паскир, түрче одырып, хазаазар пас парған, поэрах адын, тут киліп, изерлепчеткен. Аны көр салып, ічезі сурыбысхан:

— Хайдар парарға, палам?

Паскир, ічезі іди хомзынарын сағынмин, таң сағысха алаах парып па, чоохтаныбысхан:

— Чааға парарға, ічең.

Аны ла истерінең, Кадың иней сах андох ніске үннең сыыт салыбысхан. Харағының чазына пурлуғып ала, теен:

— Пар, палам, пабана тоғазып ал!

— Ылғаба, ічең, мин сағамох парбаспын, чылғыларым көрглеп килим, анаң пабамзар парам.

Ічезі сала амыраан туста, Паскир, сиден ізігінең сығып, индіре алдыра чүгүртібіскен. Аал аралы ырах таа парбаанда, ағаа удур Канок апсах чүгүрт

килген.

— Паский, сійейні плай контойазай хығыйтчалай, пай, пай табыйак, чаа, о, кудай, чаа...

Апсахтың килегей тілі уламох кізі пілчее чох пулбырапчатхан.

Паскир табыраанча, арығ хазында чөрген чылғыларын піріктірі салып, контора хыринзар чүгүрт парған. Анда чон көп чыыл парған полған. Колхозтың машиназы андох турған.

Конторазар кірерінеңок, Паскир Маноң Петровичтің азах үстүнде турғанын көрген. Маноң Петрович чоохтанып пастаан:

— Сағам на районнаң сығдыраттылар, армияа пістің колхозтаң пүүнөк сигіс кізі парча, че, аарлығ нанчыларым, піс сірерге ізенчебіс, сірер, ыырчыны унада саап, чир-суубысха айланарзар. Прай изен-хазых айланыңар!

Маноң Петровичтің холында ах чачын полған. Анда ол пазох армияа парчатхан кізілерні адағлаан. Ол пічікте Паскир чох полған. Че аның арғыстары: Чнос, Макар, Тодыл нимелер — полғлааннар. Чностың адын истерінең, Паскирнің чүрее ачи түскен, хара улуғ харахтары улам на чалтырас сыхханнар.

«Хайди за, — сағынған ол, — кичее ле тойлары полған, чарых хоныхты чарчалар».

Иди сағына, Паскир тыстан полбаан.

— Арғыстар! — тапсаан ол, чон алнында тура. — Чарадыңар, Чностың орнына мин парим!

— Армияа піс ыспинчабыс нооза, военкомат ысча, пу кізілерні прай андартын алдыртчалар, — нандырған колхоз пастығы.

— Маңзыраба, Паскир, сағаа даа теес чидер, — кем-де чоохтанған чон аразынаң.

— Теес сағирға чарабас, мин амох парарға, хайди нанчыларымнаң халам, — тызылбинчатхан Паскир. — Мин амох парарға, военкомат Чностың үчүн мині ыссын, минің хаты-палам халбинча...

Армияа парар ооллар тимненерге үр нимеске ибзер тарааннар. Паскир, телефоннаң военкоматсар сығдырадып, Чностың орнына позы парарға сурынған.

— Хайди за, — тіп турған ол, — Чностың тойы кичее ле полған, минің хаты-палам чоғыл.

Че ағаа пуларнаң хада килерге чахааннар. Телефон саларынаң, ол прайларына истілдіре чоохтанған:

— Хайди за, ооллар, Чнос, ипчізінең хада даа хонып албин, чааға парар ба? Кізіні хайди айабин іди ысчаң? Минің ипчім анда, чаада. — Паскирнің хайдағ ипчізі анда, чаададыр, пір дее піл полбаан ибіре одырған чон.

— Я, сағаа анда ізіг халас тимнеп салтырлар, парза, ізіге суғынарзың, — тоғыр хапхан аны хайдағ-да ипчі.

Үр дее полбаанда, көп кізі одырған машина контора хыринаң тибіреен, чааға парчатхан кізілерні іче-пабалары, харындас-туңмалары, ипчілері, пір аалдағы чон үдескен.

Паскирні ле үдезерге пір дее кізі килбеен, аның парарын ічезі-пабазы даа

испеен полған. Машина орнынаң тибіреенде, чон парчан на ыр-соор тўс халған.

— Хазых айланыңар! — табыстар чайыл халған.

Машина улуғ чолча, кўўлеп ала, Кирбі тағның иңнін азыра сегірген. Паскир чылғы хадарчаң чирлерін дее чахсы көрерге маңнанмаан. Чылғылар ла, чол хастада оттап, париған машинаны пастарын көдіре үдесчеткеннер.

— Малларым! — теен Паскир, хости арғызы Чносты чығанахнан сазып. — Ам чи пытырачаң полбастар ба? Максим хайди чалғызан хадарар оларны?

Чолами Чнос кичее ле алған Аракочағын сыйбап одырған. Ам на көрген чіли, аннаң харах албин көрчеткен. Амды ол ағаа улам на чағын, улам на чылығ, аястығ пілдірген. Хайди за! Чаа ла осхас ниме полар ба чир үстүнде, нинче пір дее пырозы чох чон үрепче, кемге кирек андағ чаа? Наа алысхан даа кізілерні айабин, оларның часкалығ чуртастарын сайбапча. Чаа полбаан полза, Чноснаң Арако даа хайди чырғаллығ, пос постарын аарлазып, чөптіг чуртабасчыхтар.

Машина ўр дее парбаан, улуғ аалзар читкен. Мында чон уламох көп полған. Хайдар даа көр, хайда даа пол — амыр чуртас сайбал парғаны көрінче. Изірік кізілер дее аал аразында көп.

Паскир, военкоматсар килерінең, Чностың орнына парарға сурынған. Чох, тееннер анда, парарға итсең — пар, пос хынызынаң парча тіп, пічік ит пирербіс, Чносты артыс полбаспыс.

Пазох үдес, пазох ыы-сыыт. Кирбі кистінең килген кізілернің пірдеезі машинаа чарбан полбаан, Чнозох ла Араконы, машинаа сығара тартып алып, хада ал килібіскен.

Ағбанзар килгенде, машинадох одыра көргеннер: чааға парчатхан кізілер, азых-тўлўк артына, станциязар ла парчалар, музыка ла ойнапча. үдесчеткен кізілер прай оларнаң хада килчелер, анзына улицаа чон толдыра осхас полған. Ідөк тее ізіг күнде городтың тас улицалары тозынның, пўўн уламох пўркек пілдірчеткеннер. Тан даа сабылбинчатхан осхас, чөгіг ізіг полған.

Аалдаң килгеннерні, машинадаң тўзерінеңөк, сах ідөк вагонға кирерге апарғаннар. Анда прай вагоннар чазағлығ турғаннар. Лозунгтар, транспаранттар хазалғлап партыр. Прай даа пазылтыр: «Немец фашисттерге өлім! Изен ползын Совет Союзы! Пістің киреебіс — оң кирек, піс чиңербіс!»

Ўр дее полбаанда, поезд турған орнынаң тибіребіскен. Музыка улам на хомзыныстығ, кееркестіг ойнапча. Нинче ле пар кізі табыс пирче: кем ылғапча, кем хысхырча:

— Ыырчыны табырах унадыңар!

Поезд, ол парғаннаң, кидер, хайда-да күн алтында, чазы хойнына кіріп, көленген. Тазоба чазызы аны прай чонынаң хада сиирібіскен осхас полған. Паза аны даа, ол ал парған кізілерні дее көрбеедег чіли пілдірген. Чир үстүндегі чахсы нимені прай ла хада, саңай апарыбысхан осхас полған: кізілерні дее, оларның сіліг чуртастарын даа, өріністерін дее. Паза хайди идер зе, ол кізілер пыролығ ниместер, ыырчы пыролығ, аның үчўн аны, прай күсті салып, унадарға кирек, унадарға ла. Аннаң пасха чарғы чоғыл. Чонның көр

сыдабинчатханы — ана ол иң хатыҕ чарҕы! Ыырчыны көр сыдабаан кизи аны чаада даа айабас: холында мылтых полза, көксін өтире атар; холында хылыс полза, көксін сунҕар чара сабар; холында чыда полза, көксін тобыра сазар; холында граната полза, прай чара саптырыбызар. Ана андаҕ чарҕы немец фашисттерге. Аннаң пасха чарҕы чоҕыл. Поездтиң париҕанын көре тур халҕан кизилерниң, чааҕа париҕан кизилерниң сағыстары прай андаҕ полҕан.

Сурыҕ паза идер тоҕыс

1. Чааданар чобаҕлыҕ хабар аалдаҕы чииттерге хайди теелген?
2. «Чаа паза чиит чон» тема хоостыра үзүриг иртиңер.
3. Чонның чиңиске киртиңизин, текстке төстеніп, чарыдыңар.